

Проектна діяльність у системі національно-патріотичного виховання учнів

Олександр КОБЕРНИК,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Проблема національно-патріотичного виховання нині є предметом особливої уваги українського суспільства. Як зазначається в Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, що затверджена Президентом України, національно-патріотичне виховання молодого покоління має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка віддана українським традиціям, сповідує національні та європейські цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України [8].

Актуальність національно-патріотичного виховання майбутніх громадян також зумовлюється процесом консолідації і розвитку українського суспільства, сучасними викликами, що постали перед Україною і потребують дальшого вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, оптимізації державної політики у зазначеній сфері [там само]. Наголосимо: агресія Росії, анексія Криму, військові дії на Сході України стали значним поштовхом до переосмислення значущості національно-патріотичного виховання зростаючого покоління, перегляду свого ставлення до держави, її незалежності.

Мета статті – розкриття можливостей використання проектної технології здійснення національно-патріотичного виховання школярів.

Насамперед розглянемо сутність педагогічної технології проектування. Ще на початку ХХ ст. проекти почали активно запроваджувати в педагогічну практику. Значний внесок у педагогічну теорію та практику цього періоду зробив Дж.Дьюї. Саме його педагогічні ідеї безпосередньо пов'язані з обґрунтуванням мети, завдань і змісту педагогіки проектування, основу якої становить прогресивна теорія навчання і виховання. Відповідно до цього весь навчально-виховний процес організовується шляхом самостійного вирішення дитиною проблем, що постають перед нею на практиці.

На нашу думку, на особливу увагу заслуговують педагогічні ідеї вченого, що становлять основу проектування, а саме: цілеспрямований розвиток природних здібностей дитини; практичне спрямування знань; систематичне залучення школярів до соціальних відносин, що одночасно є і метою, і

результатом виховання; рефлексивне мислення як модель інтелектуального розвитку – найкорисніший засіб освіти для демократії [3].

Метод проектів як дидактична система поширився не лише в США, а й у інших країнах, зокрема в Україні. Прихильники методу проектів (В.Шульгін, М.Крупеніна) вважали його єдиним засобом для перетворення «школи навчання» на «школу життя», в якій набуті знання реалізовуватимуться під час практичної діяльності учнів.

На сучасному етапі реформування вітчизняної освіти, зважаючи на беззаперечну цінність проектної технології, постала проблема її використання у виховній теорії та практиці. Вітчизняні дослідники осмислюють розуміння сутності проектної технології з огляду на різні трактування. На нашу думку, проектна технологія – це узагальнений сценарій програми майбутньої спільної діяльності педагога і вихованців, за якої учні набувають знань, умінь і навичок під час планування й виконання навчальних та життєвих завдань, що постійно змінюються [4].

Отже, сутність поняття проектування охоплює організацію взаємодії учнів та педагога, що дає змогу реалізувати змістовий, процесуальний та методичний компоненти процесу виховання.

Основу цієї технології становить не інформаційний, а діяльнісний та компетентнісний підходи, спрямовані на формування в учнів інтелектуальних та громадянських якостей, необхідних для майбутньої життєдіяльності, а також компетентної участі у громадських справах.

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що патріотичні якості можуть бути засвоєні молодими

громадянами лише шляхом соціальної практики, коли вони усвідомлюють і сприймають вимоги суспільства, переймаються відчуттям суспільної належності та здатні успішно виконувати громадянські обов'язки.

Соціальні проекти як важливий засіб національно-патріотичного виховання дають змогу учням пов'язувати і співвідносити перспективні особистісні уявлення, здобуті протягом навчання, із реальністю, в якій перебувають вони самі, їхні друзі, родини, вчителі, із суспільним життям, соціальними та політичними подіями, що відбуваються у межах мікрорайону, країни в цілому. Під час реалізації таких проектів учні виявляють активну громадянську позицію, використовують свої знання, спілкуються та співпрацюють.

Освітньо-виховний потенціал проектної діяльності полягає у можливості набуття учнями не лише цілісних громадянських знань, підвищенні мотивації школярів до здобуття інформації про свій рідний край та Україну, опануванні патріотичних якостей (патріотизм, громадянська відповідальність, самостійність тощо), а й набуття досвіду громадянської ініціативи у вирішенні актуальних питань на рівні селища, району, міста, регіону та держави.

Саме під час розроблення і здійснення соціальних проектів школярі активно залучаються до суспільного життя, прийняття актуальних рішень, що є важливим компонентом демократії. Проектна діяльність надає учням можливість отримати перший досвід обговорення, впливу та контролю над суспільно-політичною ситуацією, набути знань, умінь та цінностей, необхідних для ефективного управління нею і самоврядування. Крім того, досліджуючи проблеми місцевої громади та держави в цілому, учні обговорюють фундаментальні громадянські цінності демократичного співтовариства. Прикладом цього може бути спільне благо та індивідуальні права, влада більшості. Знання принципів та цінностей демократії допомагають учням стати активними і відповідальними громадянами.

Проектна технологія надає можливість школярам досліджувати свою ідентичність на основі належності до місцевої громади, визначити своє місце в ній. Більшість молодих людей в юності, в період переходу від конкретного мислення до абстрактного, починають осмислювати складні суперечливі життєві проблеми, такі як добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. У ці роки молодь виявляє своє ставлення до життя, національних цінностей, бере посильну участь у добродійній діяльності, що має на меті допомогти бійцям українських силових структур успішно провести антитерористичну операцію на Сході України. Виготовлення оберегів для воїнів (плетіння браслетів-оберегів, майстрування пташок-оберегів, ляльок-оберегів, янголів, журавлів-орігамі) є найдорожчим подарунком для бійців, що виготовлений власноруч. Отже, розробляючи практичні проекти, учні набувають необхідного досвіду реальної громадянської участі, що

допомагає осмислювати власні уявлення та їхній зв'язок із дійсністю.

Реалізуючи соціальні проекти, учні стають повноправними членами місцевої громади, цінним ресурсом громадянської дії, чий енергія, воля і прагнення набувають позитивної спрямованості та успішно використовуються під час вирішення суспільно важливих проблем. Тому соціальні проекти – реальна можливість для учнів стати повноцінними громадянами. Участь у соціальних проектах є не лише ефективним способом здобути знання, вміння набути практичного досвіду демократичного громадянства, а й чудова нагода школярам долучитися до вирішення суспільно важливих проблем під час взаємодії з органами влади та різними соціальними інституціями. Така участь допомагає молоді відчути власний зв'язок із суспільством, належність до нього, зробити особистий внесок до справи вирішення суспільно важливих проблем.

Вважаємо за доцільне зазначити, що процес організації проектної діяльності учнів має відповідати таким критеріям:

- орієнтація на інтереси вихованців, а також актуальні для сьогодення проблеми;
- проведення самостійного дослідження, а не відтворення готової інформації з обраної теми;
- інтегративність (інтеграція знань із різних шкільних предметів);
- орієнтація на кінцевий продукт (матеріальний носій чи інший вид представлення результатів діяльності);
- удосконалення соціально-комунікативних навичок;
- партнерська роль педагога (учитель є помічником, порадиником, допомагає учням у пошуку різноманітних джерел інформації, виробленні оптимальних рішень щодо певної проблеми) [4].

На основі теоретичних положень та практичного досвіду вітчизняної і зарубіжної педагогіки розглянемо класифікацію типів проектів. Значний внесок у розвиток теорії проектування здійснила дослідниця Є.Полат. Її класифікація проектів має предметно-змістову спрямованість, зокрема виокремлюються монопроекти та міжпредметні проекти [6, с. 73–75].

Відповідно до класифікації О.Пехоти за географією реалізації проекти можуть бути локальними, регіональними, національними та міжнародними. Відповідно до кількості учасників розрізняють індивідуальні та колективні проекти. За тривалістю проведення проекти поділяються на коротко- та довготермінові [7, с. 143].

Залежно від домінуючого методу чи діяльності розрізняють такі види проектів: *прикладні*, що характеризуються чітко визначеним результатом діяльності його учасників; *дослідницькі*, що мають на меті організацію діяльності учнів, спрямовану на розв'язування творчих завдань із заздалегідь невідомим результатом; *інформаційні*, що передбачають вивчення характеристик будь-яких процесів,

явищ, об'єктів, аналіз та узагальнення виявлених фактів; *рольові*, в яких учасники виконують визначені ролі. Такі проекти дають змогу здобути не лише нові знання, а й певний соціальний досвід.

Аналізуючи організацію проектної діяльності з учнівською молоддю, можна виокремити такі її основні етапи: початковий, основний, завершальний.

На *початковому етапі* важливо, щоб учні виробили мотивацію до соціальної проблеми, оскільки особистий інтерес сприяє усвідомленому підходу до виконання проекту в цілому. Етап підготовки до роботи над проектом передбачає створення ініціативної групи, пошук чи вибір проблеми серед питань, що потребують вирішення; визначення теми на предмет необхідності, реальності здійснення, актуальності, суспільного значення; формулювання цілей та встановлення конкретних завдань; обговорення методів та засобів реалізації; збирання необхідної початкової інформації; передбачення кінцевого результату; планування майбутньої діяльності; формування робочих груп і визначення завдання для кожної; розроблення критеріїв контролю. Принциповим є колективне обговорення учнями всіх тверджень, що ухвалюються на основі узгодження їхніх інтересів шляхом різноманітних методів групової роботи (мозковий штурм, коло ідей, виявлення альтернатив, вибір оптимального варіанта).

Основний етап передбачає збирання та аналіз інформації, отриманої на основі спостережень, особистого досвіду, взаємодії з компетентними фахівцями чи даних із друкованих видань, архівів, Інтернету тощо. Результати обговорюються школярами в групах, після чого формуються ідеї, версії, варіанти вирішення проблеми. Ці гіпотези звіряються, зібрані матеріали готуються до захисту.

Успіх проекту значною мірою залежить від оформлення його результатів. Результатом проектної діяльності є презентація та захист її кінцевого проекту. Завершальний етап охоплює підготовку письмового звіту, а також виступ представників груп і консультантів проекту на публічному представленні. Водночас пакет документів передається рецензентам та експертам для висновків. Решта учнів школи ознайомлюються з матеріалами про проектну роботу шляхом інформації зі стендів. Під час усного захисту, що за формою нагадує процедуру обговорення наукової роботи, автори представляють і обґрунтовують актуальність, значення, новизну і логіку свого проекту, відповідають на запитання слухачів та зауваження опонентів.

Проте роботу над проектом не можна вважати завершеною без аналізу ходу та результатів своєї діяльності, тобто проведення рефлексії. Деякі проекти можуть мати більше етапів, що визначається в кожному конкретному випадку.

Як засвідчує власний досвід, учням важко самотужки опанувати технологію проекту. Важливу роль на всіх етапах діяльності виконує педагог, який є організатором проекту, оскільки забезпечує

соціалізацію вихованців, і водночас рівноправним членом робочої групи, зважаючи на те, що формулює власні цілі, аналізує ситуацію, пропонує ідеї для обговорення. Наставники можуть поділитися власним життєвим досвідом, допомогти школярам відшукати різні джерела інформації щодо проблеми дослідження, посприяти у контакті із фахівцями. Проте вони не повинні виконувати основну роботу: писати школярам листи, телефонувати від їхнього імені, готувати матеріали чи ілюстрації тощо.

Узагальнення наукових джерел та педагогічної практики дає змогу сформулювати основні вимоги до застосування проектної технології у громадянському вихованні учнів:

- наявність значущої суспільної проблеми дослідження, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження екологічної проблеми у певному населеному пункті, створення репортажів щодо допомоги бійцям АТО, вивчення впливу місцевого телебачення на формування громадянського ідеалу сучасної молоді тощо);

- практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів (наприклад, звернення до відповідних служб про аварійний стан місцевої історичної пам'ятки; спільний із партнером по проекту випуск газети, альманаху з репортажами з місця подій; організація фестивалю, збору коштів, озеленення чи прибирання території тощо);

- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

- структурування змістової частини проекту;

- застосування дослідницьких методів, що передбачають певну послідовність дій, а саме: визначення проблеми і поставлених нею завдань дослідження; обґрунтування гіпотези та шляхів її доведення; обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостережень тощо); визначення способів оформлення кінцевих результатів (презентацій, захисту, творчих звітів, оглядів тощо); збирання, систематизація і аналіз отриманих даних; підбиття підсумків, оформлення результатів, їх презентація; висновки, окреслення нових проблем дослідження.

Якщо навчальна проектна діяльність вихованців здебільшого відбувається під час уроків і частково в позаурочний час, то соціальне проектування не має жорстких обмежень у часі і місці докладання зусиль. Тут можлива жива практика із справжніми суспільно вагомими і дієвими результатами.

Ось чому доцільно залучити учнів до розв'язування таких основних проблем, що їх обирають юні громадяни:

1. Проблеми сучасного суспільного життя країни: допомога українській армії, підтримка ровесників із шкіл, евакуйованих із зони АТО, допомога закладом, зруйнованим унаслідок обстрілів тощо.

2. Проблеми школи та учнівської молоді: шкільна територія потребує впорядкування; у школі немає

комп'ютера та інших сучасних засобів навчання; школярі, особливо із сільської місцевості, мають обмежені можливості щодо вивчення іноземних мов; немає спортивного спорядження, приміщення, що не сприяє фізичному розвитку школярів; наявна потреба у коштах для забезпечення шкільної бібліотеки передплатними виданнями та іншою потрібною навчальною чи художньою літературою; культура школярів під час спілкування має бути вищою; немає місць організації дозвілля молоді в позаурочний час; учні потребують гарячого харчування у шкільній їдальні.

3. Проблеми місцевої громади: поблизу школи розміщено щити, що рекламують тютюнові вироби та алкогольні напої; люди з особливими потребами, які проживають у нашому населеному пункті, ізолювані від суспільства; у місцевому дошкільному закладі відчувається нестача іграшок і канцелярського приладдя; люди похилого віку, які становлять більшість населення невеликого села, не мають повноцінного медичного обслуговування; одна з вулиць, на якій проживає багато учнів класу, потребує благоустрою або заборони проїзду вантажного транспорту тощо.

4. Екологічні проблеми: у населеному пункті (мікрорайоні) немає парку; місцеві підприємства забруднюють довкілля; немає сміттєзвалища або воно неупорядковане, або йому відведено невідповідне місце; масово вирубується ліс, знищується паркова зона; немає озеленення окремих вулиць нашого села чи міста.

5. Проблеми, пов'язані з обмеженням прав і свобод особистості: багато громадян не беруть участь у виборах. Особливо це виявляється під час виборів місцевого самоврядування; люди обурені тим, що виборча компанія відбувається із порушенням норм чинного законодавства; найініціативніші члени місцевої громади відчувають на собі тиск владних структур; місцеві засоби масової інформації тенденційно та однобічно подають інформацію; обмежено свободу слова; представники нечисленної

релігійної конфесії відчувають на собі тиск більшої.

Наприклад, деякі проекти школярів України називаються так: «Лист бійцю АТО», «Збережімо річку», «Так! Світлофору школи», «Україна єдина» тощо.

Участь у цих акціях дає змогу учнівським командам виявляти актуальні проблеми на рівні навчального закладу, мікрорайону, села, району, міста, держави і пропонувати ефективні варіанти їх вирішення. Досліджуючи сутність проблеми, команди аналізують різноманітну інформацію, матеріали, документи, на основі яких розробляють соціальний проект. Порушуючи місцеві проблеми, школярі не лише акцентують увагу громадськості на них, а й нерідко здійснюють реальні кроки на шляху їх практичного розв'язування; результати проекту представляють громадськості на місцевому, регіональному чи національному рівнях.

Виховний успіх проектної технології щодо національно-патріотичного виховання школярів досягається за умови залучення до реалізації проектів дорослих – батьків, учителів, волонтерів, представників громадськості та владних структур тощо. Вони концентрують свою увагу на тих моментах, у яких школярі найбільше потребували їхньої допомоги, а саме: під час планування діяльності; вибору найоптимальніших шляхів розв'язування проблеми; прогнозування наслідків діяльності; набуття навичок ділової комунікації та презентації результатів діяльності; порівняння здобутих результатів із запланованими; об'єктивного оцінювання роботи над проектом.

Отже, можна стверджувати, що проектна діяльність забезпечує налагодження зв'язку між загальноосвітньою школою та суспільною практикою, дає змогу учням здобувати необхідні знання у суспільній акції, сприяє розвитку мотивації й активізує патріотичні почуття учнівської молоді. Організація суспільно-корисної проектної діяльності із школярами дає змогу виокремити такі її основні етапи: *підготовчий* (змістовий та технологічний аспекти),

планування проектної діяльності (постановка проблеми, розроблення та планування певної дії), дослідження проблеми та вибір шляху її розв'язування; діяльнісний (розв'язування проблеми, реалізація дії); презентація результатів; рефлексивний (оцінювання та аналіз отриманих результатів).

Перспективи подальшого пошуку означеної проблеми вбачаємо у визначенні критеріїв оцінювання ефективності різного роду соціальних проєктів, методики впровадження проектної діяльності у різних сферах життєдіяльності школярів.

Література

1. *Громадянин* – Держава – Громадянське виховання. Антологія / Упорядники М.П. Рагозін, О.В. Сухомлинська. – Донецьк: Донбас, 2001. – 262 с.
2. *Дерев'яно Н.* Теоретичні засади формування громадянської культури школярів / Н.Дерев'яно; За ред. В.Костіва. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 199 с.
3. *Дьюї Д.* Моє педагогічне кредо / Дж.Дьюї // Шлях освіти. – 1998. – №4. – С. 50–51.
4. *Коберник О.М.* Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі / О.М. Коберник. – К.: Науковий світ, 2001. – 234 с.
5. *Курбатов В.И.* Социальное проектирование: учеб. пос. / В.И. Курбатов, О.В. Курбатов. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 416 с.
6. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования* / Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2001. – 272 с.
7. *Освітні технології: навч.-метод. посіб.* / За ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 225 с.
8. *Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: затверджено Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року №580/2015* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>
9. *Сухомлинська О.В.* Громадянськість як феномен виховання / О.В. Сухомлинська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – К., 1999. – Кн. 2. – С. 6–12.
10. *Чорна К.* Громадянське виховання – нагальна потреба України / К.І. Чорна // Освіта України. – 2000. – №51–52. – С. 5.

реалізація дії); презентація результатів; рефлексивний (оцінювання та аналіз отриманих результатів). Стверджується, що проєктна діяльність забезпечує активну участь у вирішенні різних проблем національного характеру, набуття учнями цілісних громадянських знань, оволодіння навичками громадянської ініціативи у вирішенні актуальних соціальних питань на рівні селища, району, міста, держави.

Ключові слова: проектування, проєктна технологія, соціальні проєкти, національно-патріотичне виховання.

Александр КОБЕРНИК

Проектная деятельность в системе национально-патриотического воспитания учащихся

В статье раскрывается сущность и методика использования проектной технологии в национально-патриотическом воспитании школьников. Определяются основные этапы общественно-полезной проектной деятельности со школьниками: подготовительный (содержательный и технологический аспекты), планирование проектной деятельности (постановка проблемы, разработка и планирование определенного действия), исследование проблемы и выбора пути её решения; деятельностный (решение проблемы, реализация действия); презентация результатов; рефлексивный (оценка и анализ полученных результатов). Утверждается, что проектная деятельность обеспечивает активное участие в решении разных проблем национального характера, приобретение учащимися целостных гражданских знаний, овладение навыками гражданской инициативы в решении актуальных социальных вопросов на уровне поселка, района, города, региона.

Ключевые слова: проектирование, проектная технология, социальные проекты, национально-патриотическое воспитание.

Oleksandr KOBERNYK

Project activity in the system of national and patriotic education of students

The essence and methodic of the project technology usage in a national and patriotic education of schoolchildren are considered in the article. The main stages of publicly useful projective activity are distinguished, they are: preparatory (content and technological aspect); projective activity planning (raising of the problem, development and planning of certain action); problem research and its solving; activity (problem solving and action realization); results presentation; reflective (estimation and analysis of the got results). It is stated that projective activity provides an active participation in the decision of different problems of national character, the acquisition of integral civil knowledge by the students, the capture skills of public initiative in the decision of pressing social questions at the level of a village, a district, a city, a state.

Keywords: projecting, project technology, social projects, national and patriotic education.

Анонси

Олександр КОБЕРНИК

Проектна діяльність у системі національно-патріотичного виховання учнів

У статті розкривається сутність та методика використання проектної технології в національно-патріотичному вихованні школярів. Визначаються основні етапи суспільно-корисної проектної діяльності із школярами: підготовчий (змістовий та технологічний аспекти), планування проектної діяльності (постановка проблеми, розроблення та планування певної дії), дослідження проблеми та вибору шляху її розв'язування; діяльнісний (розв'язування проблеми,